

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش نهج البلاغه

زمینه‌های اجتماعی گناه از منظر

امیرالمومنین علی⁷

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین ناصر رفیعی محمدی

استاد مشاور

حجت الاسلام و المسلمین سید حمید جزایری

دانشجو

زلیخا خندان اردهائی

تابستان ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث
است.

تقدیم:

ای نور تمام! و ای تمام نور!
افسوس که پیمانہی کوچک مرا تاب و طاقت آن کوه که (ینحدر عنی السیل و
لا یرقی الی الطیر) نیست، تا پیشکشی درخور آورم.
تقدیم به پیشگاه سلیمانی تو ای باب علم در کلام رسول خدا⁹؛ و تقدیم به
خورشید پر فروغ قم که ستارگان علم و ایمان را در سایه‌ی پر مهرش پرورید، باشد
که مقبول افتد.

سپاس از:

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ 7:

«شُكْرُ الْعَالِمِ عَلَى عِلْمِهِ أَنْ يَبْدُلَهُ لِمَنْ يَسْتَحِقُّهُ»^۱

حمد و ثنای خدائی را که ما را از نیستی به هستی آورد و تمام نعمت‌های خود را بر ما بدون هیچ منتهی ارزانی داشت و صلوات و درود بی پایان خداوند بر پیامبر 9 و اهل بیت طیبین و طاهرین او که هادیان حقیقی خلق هستند.

لذا پس از شکر وافر بر تمام موهبات و ارزانی نعمات، خود را مدیون تمامی انسان‌های شایسته و وارسته‌ای می‌دانم که روشنگر راه علمی و عملی ما بودند و ما را از چشمه سار زلال وحی و اندیشه راستین ولایت ائمه اطهار 7 سیراب می‌نمودند؛ و کام و جانمان را با حکمت نبوی و اندیشه علوی و فقاقت جعفری و رسالت انتظار نهضت مهدوی، شیرین می‌ساختند.

تشکر خود را از تمام اساتید گرانقدر در طول سنوات تحصیل نموده و توفیقاتشان را از بارگاه ربوبی استمداد می‌نمایم. بویژه از استاد راهنما جناب حجت الاسلام آقای رفیعی محمدی و استاد مشاور جناب حجت الاسلام آقای جزایری و همچنین از خانواده‌ی مهربانم و سایر اساتیدی که مرا در این راستا یاری نمودند.

---

۱. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی بن مقصود علی، بحارالانوار الجامعه لدرر الاخبار، انتشارات مؤسسه الوفاء، بیروت - لبنان، ۱۴۰۴ قمری، جلد ۲، صفحه ۸۱؛ کراچی، شیخ ابوالفتح، کنزالفوائد، انتشارات دار الذخائر قم، چاپ اول، ۱۴۱۰ هجری، جلد ۲، صفحه ۱۰۸.

چکیده

زمینه‌های اجتماعی گناه، سلسله عواملی است که در جامعه بستر ارتکاب گناه را فراهم می‌کند، انسان جدای از جامعه نیست، جامعه هویت مستقلی از انسان‌ها دارد که تاثیر مستقیم بر رفتار افراد می‌گذارد.

با توجه به گسترش گناه و ناآگاهی مردم و جوانان نسبت به زمینه‌ها و ریشه‌های آن در جامعه و در پی آگاهی رساندن به افراد به منظور جلوگیری از گناه تدوین این پایان نامه ضرورت یافته است.

از مهمترین منابع مورد استفاده در پایان‌نامه حاضر نهج البلاغه و شروح مختلف آن به علاوه کتب تفسیری و روایی می‌باشد.

پایان نامه حاضر به بحث درباره زمینه‌های گناه می‌پردازد به طوری که در مبحث گناه‌شناسی از موضوعات بسیار مهم، شناخت «زمینه‌های گناه» است. زمینه‌های گناه عواملی هستند که مقدمات مناسب برای انجام دادن کار نادرست و غلط و وقوع رویداد ناپسندی را فراهم می‌آورند.

ابتدا به بررسی عوامل و زمینه‌های خاص پرداخته شده به طوری که عوامل خاص عواملی هستند که مخصوص و متعلق به یک فرد، یک چیز و یا یک گروه خاص می‌باشد؛ از جمله این عوامل حاکمان گمراه و شیوه‌های آنان است. از جمله عوامل دیگری که باعث فاسد شدن محیط اجتماع و اشاعه گناه در جامعه می‌شود بی‌تفاوتی انسانها در برابر گناهانی است که در محیط اجتماع انجام می‌شود.

زمینه‌ی دیگری که بستر گناه را در فرد ایجاد می‌کند دوستان ناباب هستند با توجه به اینکه ارتباط و زندگی انسانها در کنار یکدیگر امری طبیعی است، دوستان ناباب می‌توانند تاثیر فراوانی بر افراد و جامعه داشته باشند

از جمله عوامل تاثیرگذار دیگر بر جامعه عوامل و زمینه‌های عام و فراگیر گناه است به طوری که اینها عواملی هستند که تمام افراد و گروه‌ها را شامل می‌شود بر عکس عوامل خاص که متعلق به یک فرد، یک چیز و یا یک گروه خاص است. از جمله این عوامل قوانین و آداب و رسوم غلط بشری است. فتنه‌های اجتماعی نیز جزء عوامل فراگیر گناه محسوب می‌گردد به طوری که یکی از سنت‌های تغییر ناپذیر الهی، آزمایش تمام انسانها در همه‌ی زمانها است و این گونه آزمایش مخصوص طبقه خاصی نمی‌باشد. بلکه پیامبران و ائمه و اولیاء خداوند نیز مورد آزمایش واقع می‌شوند.

از جمله دیگر عوامل فراگیر عادت‌های نکوهیده و غلط و رضایت به گناه است که در پایان‌نامه حاضر به بررسی آن خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی:

گناه، عوامل، زمینه‌ها، نهج البلاغه.

فهرست مطالب

فصل اول:	۱
۱،۱ بیان مسئله	۲
۱،۱،۲ اهمیت و ضرورت	۳
۱،۱،۳ سئوالات تحقیق	۳
۱،۱،۴ فرضیات تحقیق	۳
۱،۱،۵ پیشینه تحقیق	۴
۱،۲ مفاهیم	۴

- ۴..... ۱,۲,۱. واژگان معادل گناه در زبان عربی
- ۴..... ۱,۲,۱,۱. اثم
- ۶..... ۱,۲,۱,۲. ذنب
- ۷..... ۱,۲,۱,۳. حنث
- ۸..... ۱,۲,۱,۴. حوب
- ۹..... ۱,۲,۱,۵. لمم
- ۱۰..... ۱,۲,۱,۶. جناح
- ۱۱..... ۱,۲,۱,۷. جریره
- ۱۲..... ۱,۲,۱,۸. جنایه
- ۱۳..... ۱,۲,۱,۹. عثره
- ۱۴..... ۱,۲,۱,۱۰. زلل
- ۱۶..... ۱,۳. زمینه‌های گناه
- ۱۶..... ۱,۳,۱. زمینه‌های فرهنگی و تربیتی
- ۱۶..... ۱,۳,۱,۱. جهل و حماقت
- ۱۷..... ۱,۳,۱,۲. التقاط و تحریف
- ۱۸..... ۱,۳,۱,۳. گفتار ناپسند و کتب ضالّه
- ۱۸..... ۱,۳,۱,۴. تلقین
- ۱۹..... ۱,۳,۱,۵. شخصیت‌گرایی
- ۱۹..... ۱,۳,۲. زمینه‌های خانوادگی
- ۲۰..... ۱,۳,۲,۱. قانون وراثت
- ۲۰..... ۱,۳,۲,۲. ازدواج
- ۲۱..... ۱,۳,۲,۳. تربیت فرزند
- ۲۱..... ۱,۳,۲,۴. تغذیه
- ۲۲..... ۱,۳,۳. زمینه‌های اقتصادی گناه

۲۳.....	۱,۳,۴. زمینه‌های اجتماعی گناه
۲۳.....	۱,۳,۴,۱. محیط فاسد
۲۴.....	۱,۳,۴,۲. رهبران و زمامداران گمراه
۲۴.....	۱,۳,۴,۳. همنشین و دوست بد
۲۵.....	۱,۳,۴,۴. قوانین و سنت‌های غلط بشری
۲۵	۱,۴. اجتماع و نقش آن بر جامعه.
۲۶.....	۱,۴,۱. اهمیت اجتماع و نفی اجتماع‌گریزی
۲۷.....	۱,۴,۲. عوامل گرایش به زندگی اجتماعی
۲۸.....	۱,۴,۳. جامعه‌گرایی در قرآن
۳۰.....	۱,۴,۴. جامعه‌گرایی در کلمات امیرالمومنین علی 7
۳۴.....	۱,۴,۵. اهمیت حقوق اجتماعی در کلام امیرالمومنین علی 7
۴۱.....	۱,۴,۶. اهمیت اصلاح جامعه
۴۱.....	۱,۴,۷. اهمیت و ضرورت اصلاح جامعه از منظر قرآن کریم
۴۳.....	۱,۴,۸. اهمیت اصلاح جامعه در کلام امیرالمومنین علی 7
۴۶	فصل دوم
۴۸	مقدمه
۴۹	۲,۱. حاکمان گمراه و شیوه‌های آنان
۶۳	۲,۲. ترک امر به معروف و نهی از منکر
۶۶.....	۲,۲,۱. آثار و برکات امر به معروف و نهی از منکر
۶۶.....	۲,۲,۱,۱. برکات معنوی
۶۸.....	۲,۲,۱,۲. برکات اقتصادی امر به معروف و نهی از منکر
۶۹.....	۲,۲,۱,۳. برکات اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر

۶۹.....	۲،۲،۱،۴. برکات سیاسی امر به معروف و نهی از منکر
۷۱.....	۲،۲،۳. پیامدهای ترک امر به معروف و نهی از منکر
۷۱.....	۲،۲،۳،۱. سلطه بدان
۷۳.....	۲،۲،۳،۲. سقوط و انحطاط اجتماعی
۷۸.....	۲،۲،۳،۳. نفی هویت و حیات انسانی
۷۹.....	۲،۲،۳،۴. تعطیل شدن احکام الهی
۸۱.....	۲،۲،۳،۵. رواج بیماری‌های اخلاقی در جامعه
۸۲.....	۲،۳. دوستان ناباب.
۸۵.....	۲،۳،۱. اهمیت گزینش دوست
۸۶.....	۲،۳،۲. نقش و تاثیر همنشین
۹۶.....	فصل سوم
۹۷.....	مقدمه
۹۸.....	۳،۱. آداب و رسوم ناپسند
۱۰۰.....	۳،۱،۱. ارزش آداب و رسوم صحیح اجتماعی و احترام به آن
۱۰۶.....	۳،۱،۲. وظایف حاکم نسبت به آداب اجتماعی
۱۱۰.....	۳،۲. فتنه‌های اجتماعی
۱۱۰.....	۳،۲،۱. واژه‌شناسی فتنه در لغت و قرآن
۱۱۵.....	۳،۲،۲. امتحان سنت تغییرناپذیر الهی
۱۲۰.....	۳،۲،۳. راه‌های فتنه انگیزی
۱۲۱.....	۳،۲،۳،۱. بدعت در دین
۱۲۹.....	۳،۲،۳،۲. شبیه‌سازی
۱۳۴.....	۳،۲،۳،۳. افترا و تهمت با هدف شبیه‌افکنی

۱۳۳.....	۳,۲,۴. مشخصه‌های فتنه در نهج البلاغه
۱۳۳.....	۳,۲,۴,۱. ورود پنهانی
۱۳۴.....	۳,۲,۴,۲. دل‌های محکم و استوار را می‌لرزاند و فرهیختگان سالم را گمراه می‌کند
۱۳۴.....	۳,۲,۴,۳. ایجاد تشمت و اختلاف در افکار و اندیشه‌ها
۱۳۵.....	۳,۲,۴,۴. گسستن وحدت و اختلاف میان مردم
۱۳۵.....	۳,۲,۴,۵. ستمگران و ناپاکان به نطق و سخن می‌آیند و مدیریت فتنه را بدست می‌گیرند
۱۳۶.....	۳,۲,۴,۶. رخنه در عقاید دینی
۱۳۶.....	۳,۲,۴,۷. آزار و اذیت فتنه‌گران سخت و شدید است
۱۳۶	۳,۳. عادت‌های نکوهیده و غلط
۱۴۱	۳,۴. رضایت به گناه
۱۴۶	نتایج
۱۵۲	کتابنامه

فصل اول:

کلیات

۱.۱. مبانی نظری تحقیق

۱.۱.۱ بیان مسئله

زمینه‌های اجتماعی گناه، سلسله عواملی است که در جامعه بستر ارتکاب گناه را فراهم می‌کند؛ انسان جدای از جامعه نیست جامعه هویت مستقلی از انسان‌ها دارد که تاثیر مستقیم بر رفتار افراد می‌گذارد. مراد از زمینه مقدمات مناسب برای انجام دادن کاری، وقوع رویدادی و یا به وجود آمدن چیزی می‌باشد.^۱

خداوند متعال انسان را با فطرتی پاک آفرید و بدین وسیله او را از موجودات دیگر متمایز ساخت و قدرتی به انسان داد که به طور فطری به طرف خوبی‌ها حرکت کند. گاهی علل و عوامل باز دارنده در سر راه انسان قرار می‌گیرد و انسان را از مسیرش منحرف می‌سازد و به سمت گناهان می‌کشاند. برخی از این عوامل و زمینه‌ها به اخلاق و روان و برخی دیگر به اجتماع و سیاست و اقتصاد

---

۱. انوری، حسن، فرهنگ روز سخن، تهران، انتشارات سخن، چاپ ۲۴، ۱۳۸۳، صفحه ۶۴۰.

مربوط می‌شود و در این راستا باید این زمینه‌ها را که به عنوان بزرگترین خطر برای سعادت ابدی انسان محسوب می‌شوند را شناسایی و از آن‌ها دوری جست.

۱.۱.۲. اهمیت و ضرورت

با توجه به گسترش گناه در جامعه و ناآگاهی مردم نسبت به زمینه‌ها و آثار آن این موضوع را انتخاب نموده و اهداف ذیل را دنبال می‌نمایم:

ضرورت شناساندن زمینه‌های گناه به مردم و جوانان به منظور جلوگیری از آن در کلام امیر- المومنین علی⁷ با شناخت زمینه‌های شکل‌گیری و گسترش گناه در اجتماع راه‌های جلوگیری از گناه و معصیت شناخته می‌شود.

علاقه‌مندی مولف به تبیین بحث گناه و زمینه‌های اجتماعی آن از کلام امیرالمومنین علی⁷.

۱.۱.۳. سئوالات تحقیق

سوالات اصلی:

زمینه‌های اجتماعی گناه از منظر امیرالمومنین علی⁷ کدامند؟

سئوالات فرعی:

زمینه‌ها و عوامل خاص گناه چیست؟

زمینه‌ها و عوامل فراگیر گناه چیست؟

۱.۱.۴. فرضیات تحقیق

گناه متأثر از ناهنجاری‌های مختلفی است که برخی از آنها مربوط به جامعه می‌شود.

گناه و معصیت در اجتماع یک سلسله عوامل و زمینه‌های خاصی را از جمله حاکمان گمراه و

شیوه‌های آنان، دوستان ناباب، مدیران نالایق و... را در پی دارد.

گناه و معصیت در اجتماع یک سلسله عوامل و زمینه‌های فراگیری را از جمله ناامنی و بی-ثباتی، آداب و رسوم ناپسند، فتنه‌های اجتماعی، عادت‌های نکوهیده و غلط، سهل‌انگاری اجتماعی، رضایت به گناه و ... را در پی دارد.

۱.۱.۵. پیشینه تحقیق

درباره گناه و آثار آن، نگارش‌های فراوانی در دست است مانند: کتاب آثار سوء گناه از دیدگاه قرآن و روایات، نوشته آقای طاهری نژاد؛ و گناه و کیفر آن از دیدگاه عقل و قرآن و روایت، نوشته جناب آقای خانی و کتاب گناه شناسی حجت الاسلام محسن قرائتی ولی درباره زمینه‌های گناه تنها سه اثر یافت شد. زمینه‌های فساد در جامعه و راه‌های درمان آن تالیف جناب آقای بابازاده و پایان نامه‌ای با عنوان زمینه‌های گناه از منظر قرآن و حدیث تالیف آقای مصطفی رضایی و مقاله‌ای با عنوان لغزشگاه‌های اخلاقی از منظر امام علی⁷ تالیف جناب آقای مردانی؛ این سه منبع نیز موضوعی فراتر از پایان نامه پیشنهادی دارند.

پایان‌نامه حاضر در پی دستیابی به تبیین زمینه‌های اجتماعی گناه از منظر امیرالمومنین علی⁷ است و با نگارش‌های پیشین تفاوت اساسی دارد.

۱.۲. مفاهیم

در بحث مفاهیم، به واژگانی که معادل گناه است در زبان عربی اشاره می‌گردد.

۱.۲.۱. واژگان معادل گناه در زبان عربی

در زبان عربی مفهوم گناه با واژه‌های متعددی بکار رفته است از جمله:

۱.۲.۱.۱. اثم

یکی از واژه‌های مهم در بحث معنا شناسی گناه در زبان عربی اثم است واژه اثم و مشتقات آن بیش از ۳۰ مرتبه در قرآن کریم، در آیات و سوره‌های مختلف بکار رفته است. در کتب لغت اثم به معانی

گوناهگونی آمده که وجه جمع تمام آنها را می توان گناه دانست از جمله: نویسنده‌ی لسان العرب و لغویون دیگر فعل «اثم» را به ذنب^۱ و اینکه انسان عملی را انجام دهد که برای او حلال نیست، ترجمه نموده و کلمه اثم را به جزا و کیفر اثم^۲ تفسیر کرده است.^۳

و نیز آمده است:

«الإثمُ: الذنبُ ۴ الذی يستحق العقوبه»^۵

یعنی اثم عبارت است از گناهی که مستوجب عقوبت است. این واژه در قرآن کریم با صفت «کبیر» توصیف شده و بیانگر انواع گناه است که برخی صغیره و برخی کبیره هستند.

اثم را به عمل غیر مجاز و گاهی نیز به جزای عمل نهی شده ترجمه نموده‌اند.^۶ به عنوان مثال خداوند تعالی می‌فرماید:

۷... مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا^۷.

«... هر کس چنین کند مجازات سختی خواهد دید.»

در تفسیر آن آمده است اثم به معنی جزاء الاثم و منظور مجازات گناه است.^۸ همین طور مفهوم دیگری برای واژه اثم ذکر شده و آن کندی و تاخیر است. وجه تسمیه آن این است که گناهکار در رسیدن به خوبی و انجام کار خوب سستی نموده و آن را انجام نمی‌دهد.

-
۱. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیه، محقق / مصحح: احمد عبد الغفور عطار، انتشارات دارالعلم للملایین، بیروت - لبنان، ۱۴۱۰ هـ ق، چاپ اول، جلد ۵، صفحه ۱۸۵۷.
  ۲. فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، منشورات دارالهجره، ۵۱۴۱۰ هـ ش، جلد ۸، صفحه ۲۵۰.
  ۳. ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، لسان العرب، بیروت، دار الاحیاء لثراث العربی، ۱۴۰۸ هـ ق، جلد ۱۲، صفحه ۵؛ الإثمُ: الذنبُ، و قیل: هو أن یعمل ما لا یحلُّ له؛ جلد ۱۲، صفحه ۶؛ الأثمُ، بالفتح: الإثمُ. یقال: أثمَّ یأثمُّ أثمًا، و قیل: هو جزاء.
  ۴. همان.
  ۵. انیس، ابراهیم مصطفی، المعجم الوسیط، با همکاری: احمد حسن الزیات، حامد عبد القادر، محمد علی النجار، انتشارات مکتبه الاسلامیه، استانبول ۱۳۹۲ق-۱۹۷۲، جلد ۱، صفحه ۶.
  ۶. عادل محمود، لغتنامه قرآن کریم، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی تهران، ۱۳۶۹، جلد ۱، صفحه ۹۰ - ۹۲.
  ۷. سوره فرقان / ۶۸.
  ۸. زمخشری، ابی القاسم جار الله محمد بن عمر، الکشاف عن حقایق التنزیل و عیون الاقوال فی وجوه التاویل، حاشیه علی بن محمد

تعریف اصطلاحی اثم را این گونه بیان نموده‌اند:

این واژه معمولا به گناهان اطلاق می‌گردد و نیز برای اعمالی بکار می‌رود که انسان را از خیر و ثواب دور می‌کند.^۱ این واژه اصطلاحاً به معنی اعمال یا عملی است که از پاداش بهره‌ای ندارد و کاری بیهوده و عبث می‌باشد. مثلاً شراب خواری^۲ و قمار بازی که خداوند تعالی در مورد آنها می‌فرماید: ﴿... فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ...﴾ یعنی... در آن دو، گناه بزرگی است....

۱،۲،۱،۲. ذنب

واژه‌ی دیگری که در معنای گناه بکار رفته، ذنب است. اصل ذنب در کتب لغت به معنای بدست گرفتن دنباله و دم چیزی آمده است؛ و بطور استعاره در هر کاری که اثر و عاقبتش ناروا و ناگوار باشد^۳ و به اعتبار دنباله چیزی بکار رفته است از این روی این واژه به اعتبار نتیجه‌ای که از گناه حاصل می‌شود، بد فرجامی و تنبیه نامگذاری شده است.^۴

لغویون واژه ذنب را با الإثم^۵ و الجرّم^۱ و المعصیة^۲ مترادف می‌دانند و همه آنها را گناه معنی کرده است.^۳ این واژه در قرآن کریم حدوداً در ۳۸ مورد از آیات بکار رفته است.

بن علی السید زین الدین ابی الحسن الحسینی الجرجانی، انتشارات آفتاب، تهران، ۴۶۷-۵۳۸ق، جلد ۳، صفحه ۲۹۴.

۱. ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، پیشین، جلد ۱۲، صفحه ۵؛ مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵ ه.ق، ایران، جلد ۲، صفحه ۳۱۵.

۲. همان؛ طریحی، فخر الدین بن محمد، مجمع البحرین، ۱۲۶۶ق، جلد ۶، صفحه ۵؛ ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، معجم مقائیس اللغة؛ محقق/ مصحح: عبد السلام محمد هارون، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول، ۱۴۰۴ ه.ق، قم، جلد ۱، صفحه ۶۰.

۳. فراهیدی، خلیل بن احمد، پیشین، جلد ۸، صفحه ۱۹۰.

۴. راغب اصفهانی، ابی القاسم حسین بن محمد بن فضل، ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ القرآن با تفسیر لغوی و ادبی قرآن، ترجمه و تحقیق: غلامرضا خسروی حسینی، تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۵، جلد ۲، صفحه ۱۹.

۵. حسینی واسطی زبیدی حنفی، محب الدین محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس محقق/ مصحح: علی شیری، دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع، چاپ اول، بیروت- لبنان، ۱۴۱۴ ه.ق، جلد ۱، صفحه ۴۹۹.

واژه‌ی دیگری که در زبان عربی دربردارنده‌ی معنای گناه است، واژه حنث می‌باشد که نظر لغویون را در مورد آن مطرح نموده و به بررسی آن می‌پردازیم:

لغویون این واژه را با واژه‌هایی چون إثم و ذنب مترادف دانسته و آورده‌اند:

«الحنث الذنب العظیم»^۴ و یا «الحنث أی الإثم و الحرج»^۵ یعنی حنث به معنای

ذنب و اثم^۶ و حرج^۷ است و همه‌ی آنها به مفهوم گناه است. یکی دیگر از لغویون

در تعریف واژه حنث آورده است: «(حنث) قوله تعالى: لا يُصِرُّونَ عَلٰی

الْحِنْثِ الْعَظِيمِ»^۸ الحنث بكسر الحاء الذنب^۹، وقيل الشرك^{۱۰}، وقيل الإثم»^{۱۱}

۱. ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، پیشین، جلد ۲، صفحه ۳۶۱.
۲. صاحب بن عباد، کافی الکفاة، اسماعیل بن عباد، المحيط فی اللغة، محقق/ مصحح: محمد حسن آل یاسین، انتشارات عالم الکتاب، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه ق، بیروت- لبنان، جلد ۱۰، صفحه ۸۶.
۳. ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، پیشین، جلد ۵، صفحه ۶۲ و جلد ۱، صفحه ۳۸۹؛ فراهیدی، خلیل بن احمد، پیشین، جلد ۸، صفحه ۱۹۰.
۴. همان، جلد ۲، صفحه ۱۳۸؛ فراهیدی، خلیل بن احمد، پیشین، جلد ۳، صفحه ۲۰۶؛ مشکینی اردبیلی، علی، المصباح المنیر، قم، انتشارات دفتر نشر الهادی، ۱۳۷۸، المتن ۱۵۴؛ صاحب بن عباد، کافی الکفاة، پیشین، جلد ۳، صفحه ۷۵.
۵. جزری ابن اثیر، مبارک بن محمد، النهایة فی غریب الحدیث و الاثر، تحقیق: طاهر احمد الزاوی، محمد محمد طناحی، بیروت، انتشارات دارالفکر، جلد ۱، صفحه ۴۴۹.
۶. جوهری، اسماعیل بن حماد، پیشین، جلد ۱، صفحه ۲۸۰.
۷. ابو الحسین، احمد بن فارس بن زکریا، پیشین، جلد ۲، صفحه ۱۰۸.
۸. سوره واقعه / ۴۶.
۹. حمیری، نشوان بن سعید، شمس العلوم و دواء کلام العرب من الکلوم، محقق/ مصحح: حسین بن عبد الله العمری- مطهر بن علی الاریانی- یوسف محمد عبد الله، دار الفكر المعاصر، چاپ اول، بیروت- لبنان، ۱۴۲۰ ه ق، جلد ۳، صفحه ۱۵۹۳.
۱۰. حسینی واسطی زبیدی حنفی، محب الدین، سید محمد مرتضی، پیشین، جلد ۳، صفحه ۱۹۸.
۱۱. طریحی، فخر الدین بن محمد، پیشین، جلد ۲، صفحه ۲۴۹.

حنث اصطلاحاً به اعمالی که خلاف حق بوده و مخالفت از دستورات خداوند تعالی باشد، اطلاق

می‌گردد.^۱

۱.۲.۱.۴. حوب

علاوه بر واژه‌های مذکور، واژه‌ی دیگری که لازم است در بحث معنا شناسی گناه مورد بررسی و توجه قرار گیرد واژه حوب است. این واژه در زبان و متون عربی برای بیان معنی و مفهوم گناه بکار رفته است.

لغویون این واژه را مانند واژه‌های حنث و ذنب و ... با «إثم» مترادف می‌دانند و آورده‌اند:

«الْحُوبُ: الإثم الكبير»^۲ یعنی حوب به معنای اثم بوده و منظور از آن، گناه می‌باشد. و همچنین آمده

است: «(حوب) قوله تعالی: ﴿حُوباً كَبِيراً﴾^۳ ای إثم کبیرا»^۴ منظور از حوبا کبیرا در آیه شریفه گناه بزرگ می‌باشد.^۵

اصل این کلمه به معنای تزییع و از بین بردن حقوق کسانی است که به آنها اعتماد شده و این

تزییع حقوق از قوی‌ترین مصادیق اثم است.^۶

این واژه یک مورد در قرآن کریم بکار رفته است، آنجا که خداوند تعالی در مورد اموال یتیمان

سفارش نموده و انسان‌ها را از تزییع حقوق آنها نهی می‌کند.^۷

---

۱. ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، پیشین، جلد ۲، صفحه ۱۳.

۲. فراهیدی، خلیل بن احمد، پیشین، جلد ۳، صفحه ۳۰۹؛ ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، پیشین، جلد ۱، صفحه ۳۴۰؛ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، پیشین، صفحه ۲۶۱؛ صاحب بن عباد، کافی الکفاة، اسماعیل بن عباد، پیشین، جلد ۳، صفحه ۲۲۷.

۳. سوره النساء / ۲.

۴. طریحی، فخر الدین بن محمد، جلد ۲، صفحه ۴۷.

۵. فیض کاشانی، محمد بن مرتضی، المصافی فی تفسیر القرآن، تحقیق: محسن الحسینی الامینی، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۱۹ق ۱۳۷۷، جلد ۱، صفحه ۳۳۰.

۶. مصطفوی، حسن، پیشین، جلد ۲، صفحه ۳۲۷.

۷. سوره النساء / ۲.

در بحث معنا شناسی گناه واژه لمم نیز در معنی و مفهوم گناه به کار رفته است. لغویون به اتفاق این واژه را به معنی نزدیک شدن به گناه معنا کرده و معتقدند که از آن به گناه صغیره^۱ تعبیر می‌شود.^۲ چنانکه می‌نویسند:

«اللمم: مقاربه الذنب،^۳ و قيل هو الصغائر، و قيل هو فعل الصغیره ثم لا

يعاود.»^۴

زید ابن ثابت در تفسیر واژه لمم گفته است: لمم گناهی است که در دوران جاهلیت انجام گرفته و در اسلام مورد عفو واقع شده است.^۵ و نیز از حسن و سدی در تفسیر این واژه نقل شده که: لمم، منظور گناهی است که انسان یک مرتبه مرتکب شده و سپس از آن توبه نموده و به آن اصرار نوزد.^۶

از نظرات فوق می‌توان نتیجه گرفت که واژه لمم برای گناهان صغیره به کار می‌رود و گام اولی است که انسان در ارتکاب گناه کبیره بر می‌دارد.

ظاهراً این واژه یک مورد در قرآن کریم بکار رفته است آنجا که خداوند تعالی به تقسیم بندی گناهان پرداخته و گناهان را به دو دسته گناهان کبیره و گناهان صغیره تقسیم می‌نماید.^۷

۱. جوهری، اسماعیل بن حماد، پیشین، جلد ۵، صفحه ۲۰۳۲.
۲. فراهیدی، خلیل بن احمد، پیشین، جلد ۸، صفحه ۳۲۱؛ (هو الذنب الذی لیس من الكبائر)؛ راغب اصفهانی، حسین بن محمد، پیشین، صفحه ۷۴۶.
۳. ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، پیشین، جلد ۱۲، صفحه ۵۴۷؛ جزری، ابن اثیر، مبارک بن محمد، پیشین، جلد ۴، صفحه ۲۷۲.
۴. خلیل بن احمد فراهیدی، پیشین، جلد ۸، صفحه ۳۲۱؛ حمیری، نشوان بن سعید، پیشین، جلد ۹، صفحه ۵۹۶؛ واسطی، زبیدی، حنفی، محب الدین، سید محمد مرتضی حسینی، پیشین، جلد ۱۷، صفحه ۶۷۵.
۵. طوسی، ابی جعفر محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، تحقیق و تصحیح: احمد حبیب قصیر العاملی، نجف، انتشارات مکتبه الامین، ۱۳۷۶ق- ۱۹۵۷- ۱۳۳۴، جلد ۹، صفحه ۴۳۲.
۶. همان.
۷. سوره النجم / ۳۲.